V. XIV A. PABAIGOS - XVII A. KAPINYNAI

Algirdas Varnas

TULPIAKIEMIO KAPINYNAS

Kapinynas yra Ukmergės rajono ŠV pakraštyje, Tulpiakiemio kaime, kairiame Obelies krante, maždaug 800 m į PV nuo dabartinės Tulpiakiemio gyvenvietės. Tai žema nuolaidžiais šlaitais apie 1,3 ha ploto kalva. Jos ŠR kraštą supa bevardis upelis, o iš P, PV ir V - žemi dirbami laukai. 1924 m. iš buvusio Pagirėlių dvaro išskirtame sklype, ant kalvos, A. Turleckas pasistatė sodybą. Statydamas pastatus bei dirbdamas žemę, jis rasdavo žmonių ir arklių kaulų bei įvairių dirbinių. Keletas jų 1935 m. pateko į Karo muziejų Kaune (ietigalis, dvi balno kilpos, žąslų fragmentas ir žalvarinis žvangutis).

1979-1980 m. MAII ištyrė 760 m^2 ir aptiko sudegintų žmonių kapų pėdsakų, 24 žirgų griaučių likučius bei 117 vėlyvų žmonių kapų. Surinkta 263 dirbiniai. Kasinėta buvo įvairiose kapinyno vietose, tačiau daugiausia - centrinėje kalvos dalyje.

Aptikta 31 vyro, 23 moterų, 49 vaikų kapai, 14 suaugusių žmonių lytis nenustatyta. 31 kapas nuartas arba žymiai apardytas vėlesnių kapų. Griaučiai aptikti 45-100 cm gylyje. Didžioji dalis mirusiųjų laidota galva į V arba artima jai kryptimi, dalis galva į PV ar ŠV. Du mirusieji palaidoti galva į PR. Mirusieji laidoti aukštielninki, ištiestomis, suglaustomis kojomis. Pusė mirusiųjų aptikta pagal šonus ištiestomis rankomis. Kituose kapuose rankos buvo sudėtos dubens arba juosmens srityje. 10 kapų aptikta lentinių karstų pėdsakai. Pusės kapų duobėse ir prie griaučių rasta angliukų bei degėsių, 17 iš jų degėsių buvo gausiai. Keletoje kapų po griaučiais aptiktas 1-2,5 cm storio smulkių angliukų sluoksnelis.

Įkapės negausios. 60 kapų įkapių visai nerasta. Dalis įkapių buvo rasta tose vietose, kaip jos buvo nešiojamos. Kita dalis padėta įvairiose kitose vietose, dažniausiai krūtinės srityje. Keletoje kapų įkapės rastos krūvelėje, tarsi jos būtų buvusios sudėtos prie diržo kapšiuke.

18 kapų aptikta po 1-4 monetas galvos arba krūtinės srityje, neretai po griaučiais.

Peilių rasta 22 kapuose, prie kairio arba dešinio dubens šono. Iš jų 8 įtveriamieji ir 14 kriauninių. Kriaunos buvusios medinės, pritvirtintos žalvarinėmis ar geležinėmis kniedelėmis.

Skiltuvai rasti kapuose Nr. 74, 93, 101. Vienas jų pusapvalis, kitas - ovalo formos, trečias - atriestais galais. Atrodo, kad jie bus buvę įdėtį į kapšiuką.

Kape Nr. 78 ant piršto rastas juostinis žiedas su ovaline stikline akute. Šiame kape dar rasta pasaginė miniatiūrinė segė cilindriniais galais (ji buvo aukščiau dubens kaulų, ir sunku pasakyti, ar ji priklausė kapui). Žiedai nežymiai platesne priekine dalimi rasti kapuose Nr. 27 ir 32.

Iš pavienių įkapių minėtinos: geležinis raktas (kape Nr. 54), žalvarinis žvangutis (moters kapas Nr. 14), žalvarinės adatos ar smeigtuko dalis (moters kapas Nr. 24), gintarinis dvigubo nupjauto kūgio formos karolis (moters kape Nr. 70), žalvariniai kryžiniai piniginės apkaliukai (kape Nr. 102). Kape Nr. 6 rasta 16 mažyčių spalvoto stiklo karoliukų.

Remiantis radiniais, šie kapai datuojami XVI a. antrąja puse - XVII a.

Keleto kapų įkapės išsiskiria. Antai kape Nr. 87 rastos 2 apskritos skardinės segės ir 2 žiedai rombine priekine dalimi. Tokia pat segė kartu su aštuoniukės formos auskaru, kurio apatinėje dalyje įkabinti du ilgi kabučiai, rasta kape Nr. 55. Du

panašūs auskarai, tik be kabučių, rasti kape Nr. 21. Dar po 1 plokščią segę kartu su "V" raidės formos žalvarine adatine rasta kapuose Nr. 113 ir 114. Panaši adatinė aptikta ir kape Nr. 58. Atrodo, kad šie kapai (Nr. 21, 55, 58, 87, 113 ir 114) yra ankstyvesni ir datuotini XVI a. pirmąja puse, o gal ir XV a. pabaiga.

Centrinėje ir R kapinyno dalyje buvo aptinkami nedideli degėsių ploteliai ir smulkių sudegusių kauliukų gabaliukai. Be to, įvairiose vietose maišytoje žemėje rasta pavienių žalvarinių degintų ir nedegintų dirbinių bei jų fragmentų. Iš jų minėtini: raktas, žiedinė segė, juostinės trikampio skersinio pjūvio apyrankės dalis, tuščiavidurė gaubta apyrankė bei vytinės antkaklės lankelio fragmentas. Atrodo, kad tai sudegintų žmonių kapų liekanos.

Aptiktieji žirgų griaučiai suardyti, sunykę. Rasta tik 24 kaukolių fragmentai, dažniausiai tik dantys, gulintys anatomine tvarka. Prie kaukolių aptikti žąslai, skambalai bei kamanų diržų papuošalai. Daug žirgo aprangos dirbinių bei jų fragmentų rasta pavieniui. Visi žąslai dvinariai arba trinariai su grandimis galuose. Kai kurie jų turi tiesius arba pusmėnulio formos skersinukus. Balno kilpos yra ovalo arba trikampio formos, lenkta pamina, plačiu arba apskrito skersinio pjūvio lankeliu. Skambalai geležiniai, cilindro formos, į apačią nežymiai platėjantys. Trys skambalai yra stačiakampės formos. Iš kamanų papuošalų minėtini kryžiniai apkalai, ištęsto trikampio formos diržų apkalai ir žvangučiai. Prie keleto kaukolių liekanų aptikta žalvarinių karčių įvijų bei įvijinių skardelių fragmentų.

Remiantis šiais dirbiniais, sudegintų žmonių kapai su žirgais skiriami X-XIII a.

Kapinyne buvo rasta daug žiestų puodų šukių, puoštų ban-

guotais arba tiesiais grioveliais, duobučių, trikampėlių eilutėmis.

Surinkta medžiaga rodo, kad kapinyne laidota nuo X iki XVII a. Senieji kapai buvo beveik visiškai sunaikinti kasant duobes vėlesniesiems.

Algimantas Merkevičius

PRIBITKOS KAPINYNAS

1981 m. MAII pradėjo Pribitkos (Plungės raj.) kapinyno tyrinėjimus. Pribitkos kapinynas ir pilkapiai yra kaimo V dalyje esančios aukštumos kyšulyje. Per šią aukštumos dalį eina kelias Tverai-Varniai. Kapinynas yra 4 km nuo Tverų miestelio į PR. Kapinynas ir didesnioji pilkapių dalis suardyta abiejose kelio pusėse eksploatuojamos žvyrduobės. Išliko tik apie 30-40 m pločio kapinyno dalis abipus kelio ir 4 suplokštėję pilkapiai miško R pakraštyje bei 1 suardyto pilkapio liekanos žvyrduobės V pakraštyje.

1981 m. Pribitkos kapinyne buvo ištirta 373 m^2, rastas 41 kapas ir surinkta daugiau kaip 220 dirbinių. Atidengta 10 vyrų, 16 moterų ir 15 vaikų-paauglių kapų (kape Nr. 14 buvo palaidoti 2 vaikai).

Mirusieji laidoti apvaliais galais, 1,6 x 2,5 x 0,4-0,9 m dydžio duobėse. Kapai rasti 30-170 cm gylyje. Kapuose rasta karsto liekanų (Nr. 1, 24, 36) ar geležinių karsto apkalų (Nr. 8-9, 21). Kapai eilių nesudarė, o rasti atskiromis grupelėmis. Dalis jų (Nr. 8-9, 11, 23, 27, 30, 33) apardyti, laidojant vėliau kitus mirusius. Mirusieji palaidoti galvomis ŠV, V, PV, P, PR, R ir ŠR, tačiau dauguma mirusiųjų laidota PV (14 kapų) bei PR (10 kapų) kryptimi. Tiek vyrai ir moterys, tiek vaikai laidoti įvairiomis kryptimis. Dauguma mirusiųjų palaidoti aukš-